

**РОЗДІЛ II. СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ
ТА МОВНІ УНІВЕРСАЛІЇ**

УДК 659.4:327.8(477+470+571)

Ольга Близняк,

кандидат політичних наук,

старший викладач кафедри міжнародних відносин,

Національний університет «Острозька академія»,

olha.blyzniak@oa.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-2206-4289;

Катерина Гуменна,

студентка навчально-наукового інституту міжнародних відносин

та національної безпеки,

Національний університет «Острозька академія»,

kateryna.humenna@oa.edu.ua

ORCID ID: 0009-0007-8443-8665

DOI 10.29038/2524-2679-2024-02-59-72

**УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД ПРОТИДІЇ
ІНФОРМАЦІЙНІЙ ВІЙНИ РФ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ**

У статті здійснено спробу аналізу українського досвіду протидії інформаційній війні рф в Україні в умовах повномасштабної війни. Зазначено, що рф здійснює перманентний інформаційний вплив на український інформаційний простір із метою поширення вигідних для кремля наративів, фейків, ІПСО, пропаганди. Окреслено основні особливості інформаційної війни рф в Україні. Досліджено український досвід у протидії інформаційній війні росії. Висвітлено, які інструменти для протидії інформаційним впливам рф використовує Україна. Проаналізовано, як Українська держава та суспільство працюють над розвінчанням російських наративів про «братні народи», спільність мови, релігії, історії, заперечення існування України як самобутньої і незалежної держави тощо. Зокрема, Україна намагається спростувати відверто брехливі чи перекручені історичні факти, боронить свою Церкву, мову, культуру, позбавляється всього російського в топонімах,

книжках, дозвіллі тощо. На рівні держави ініційовано низку законопроектів про заборону на в'їзд російських громадян, про статус та використання української мови в різних сферах. Проаналізовано різні форми протидії російським інформаційним впливам, серед яких – телемарафон «Єдині новини», активність політичного, військового керівництва у соціальних мережах, відеозвернення Президента, протистояння мемів. Зазначено, що до протидії інформаційним впливам рф долучилися влада, українські діячі культури, науки, спорту, шоубізнесу, фахівці у сфері інформаційно-комунікаційних технологій тощо. Доведено, що задля протидії російським інформаційним впливам працюють різні міністерства та відомства, зокрема Центр протидії дезінформації при РНБО України, утілюється в життя Стратегія інформаційної безпеки. Акцентовано увагу на засобах протидії інформаційній війні зі сторони влади для захисту інформаційного простору України. Констатовано зміну в ставленні українців до росії та росіян, зацікавленості у власній історії, збільшенні рівня визнання української мови рідною.

Ключові слова: інформаційна війна, інформаційний простір, інформаційна безпека, загроза інформаційній безпеці, наративи, пропаганда, рф, Україна, протидія інформаційній війні, повномасштабна війна.

Olha Blyzniak,

The National University of Ostroh Academy,
ORCID ID: 0000-0002-2206-4289;

Kateryna Humenna,

The National University of Ostroh Academy,
ORCID ID: 0009-0007-8443-8665

THE UKRAINIAN EXPERIENCE OF COUNTERING INFORMATION WARFARE OF RUSSIA IN UKRAINE IN CONDITIONS OF FULL-SCALE WAR

The article attempts to analyze the Ukrainian experience of countering the information war of the Russian Federation in Ukraine in the conditions of a full-scale war. It is noted that the Russian Federation exerts a permanent informational influence on the Ukrainian information space to spread narratives, fakes, PSYOP, and propaganda beneficial to the Kremlin. The main features of the Russian information war in Ukraine are outlined. It has been proven that the Kremlin, among other things, actively uses historical, cultural, linguistic and religious concepts in

its information wars. Therefore, Ukraine tries to actively resist such influences by denying frankly false or distorted historical facts, defending its Church, language, and culture, gets rid of everything russian in toponyms, books, leisure, etc. At the state level, several draft laws have been initiated on the ban of the entry of russian citizens, on the status and use of the Ukrainian language in various spheres. In particular, the public performance, showing, and demonstration of phonograms, videograms, and music videos by artists who are citizens of the aggressor state is prohibited, the import of publishing products from russia, the temporarily occupied territories of Ukraine, and belarus, as well as the publication and sale of books authored by russian citizens, is prohibited. In Ukraine, measures have been taken to stimulate the development of Ukrainian book publishing and book distribution, a system of compensation payments for renting premises, and special certificates for the purchase of books has been worked out.

Various forms of counteraction to russian informational influences are analyzed. These include the activity of the political and military leadership in social networks, the video address of the President and the activity of other key personalities, and the confrontation of memes. It is noted that the authorities, Ukrainian figures of culture, science, sports, show business, specialists in the field of information and communication technologies, etc., joined the countermeasures against the informational influences of the russian federation. It is indicated that the Ukrainian authorities establish and record the facts of mass murders of Ukrainians, terrorist acts, shelling, torture, sexual violence, and other crimes by the russian army. The aim is to counter russian propaganda, unite the world community on the side of truth, and bring criminals to justice.

It has been proven that various ministries and agencies are working to counteract Russian informational influences, in particular the Center for the Prevention of Disinformation at the National Security Council of Ukraine, and the Information Security Strategy is being implemented. It has been established that Ukrainians have learned to comply with the instructions of the authorities regarding the prohibition of filming or photographing places where rockets fall or other arrivals. The movement of military equipment, places of deployment of weapons, equipment, personnel, etc., so that it does not under any circumstances fall into the hands of the enemy. Ukrainians have understood how important it is not to spread dubious or unverified information on their pages on social networks, and how important it is to verify information and its source. And how, ultimately, it is important to observe banal rules of information hygiene and increase the level of media literacy.

Key words: information war, information space, information security, the threat to information security, narratives, propaganda, russian federation, Ukraine, countering information war, full-scale war.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Російська федерація веде тривалу інформаційну війну в Україні. Прояви такого протистояння можна простежити в багатьох наративах, фейках, ІПСО та інших інструментах інформаційної боротьби, що їх поширюють в інформаційному просторі, у тому числі через «трансляторів» кремлівських ідей. Така інформаційна війна має свої особливості, які проявляються передовсім у двох важливих аспектах. По-перше, російська пропаганда має зовнішню та внутрішню складову частину, оскільки потрібно не лише сформувати й поширити певні наративи чи фейки для зовнішньої аудиторії (причому для української аудиторії та для світової спільноти рф подає інформацію з різними акцентами). Водночас північно-східний сусід України намагається втамувати інформаційний голод своєї багатомільйонної країни та пояснити внутрішній аудиторії перебіг подій і їх причинно-наслідкові зв'язки звичним для пропагандистської машини способом.

Друга особливість російської інформаційної війни в Україні полягає в тому, що кремль, серед іншого активно використовує історичний, культурний, мовний та релігійний концепт. Україна ж намагається активно протидіяти таким впливам і використовує для цього різні інструменти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми інформаційних війн, її проявів, механізмів протидії прикуто увагу широкого кола зарубіжних і вітчизняних дослідників, кожен із яких зробив свій внесок у формування теоретико-методологічної основи цього багатоаспектного явища. Із початком російської агресії, а особливо з часу повномасштабної її фази, увагу дослідників прикуто до питання проявів інформаційної війни в українському інформаційному просторі, її впливу на масову свідомість українців, методів протидії. Зокрема, проблемні питання інформаційної війни рф й український спротив досліджував в однойменній праці В. П. Таркін, а особливості інформаційно-психологічної боротьби у воєнній сфері вивчали Г. В. Певцов, А. М. Гордієнко, С. В. Залкін, С. О. Сідченко, А. О. Феклістов, К. І. Хударковський та ін.

Мета дослідження – вивчити український досвід протидії інформаційній війні рф в Україні в умовах повномасштабної війни.

Методика дослідження. Крім загальнонаукових методів – аналізу, синтезу, індукції, дедукції, порівняння, – у нашому дослідженні застосовано системний метод, що дав змогу розглянути досліджуване явище комплексно як систему у всіх її багатоаспектних зв'язках і взаємодіях. Структурно-функціональний метод дав змогу простежити інформаційні впливи на громадську думку, владні структури, державні інституції тощо.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Протягом усього періоду незалежності України російська федерація не покидала своїх імперських амбіцій та всіма зусиллями намагалася переконати й українців, і своїх громадян в історичній, культурній, релігійній спорідненості, взаємопов'язаності, насаджуючи різноманітні проросійські наративи. В інформаційному просторі постійно були повідомлення про «братні народи», про необхідність єднання, про велич росії та її велику «місію», про недовірність української влади, про наміри Заходу посварити українців і росіян та ін. Оскільки такі повідомлення з'являлися не випадково, а мали системний характер і визначений алгоритм дії, то часто росія досягала бажаних результатів. Їй удавалося сіяти розбрат і сумніви в українському суспільстві на політичному, релігійному, культурному (здебільшого через мовне питання), історичному ґрунті. І щойно інформаційний фронт давав свої результати, рф приводила в дію інші інструменти: політичний, фінансовий, енергетичний ресурс. Загалом у комплексі ці заходи, на жаль, призвели до того, що довгий час питання мови та релігії було «не на часі», що в українському політикумі були присутні постаті, котрі працювали не задля інтересів Української держави, що стала можливою анексія Криму й незаконна окупація Луганської та Донецької областей, що в ключових аспектах для збереження нашої держави та державності часто побутувала інформаційна бульбашка під назвою «какая разница».

Утім, після 24 лютого 2022 р. ситуація почала змінюватись і в деяких питаннях кардинально й швидко. 24 лютого 2022 р. стало тим днем, який приніс багато змін у сприйнятті українцями росії та російського, багато з тих, кому раніше не було «принципово чи було без різниці», побачили, що несе із собою росія й «русский мир». За весь період українсько-російських відносин саме початок російсько-української війни у 2014 р. та повномасштабне вторгнення 2022 р. дало новий поштовх національній свідомості українців й усвідомлення істинних відносин із росією. Відтак із часом, змінилося ставлення української нації до нав'язаної спільної історії з росіянами, історичних персон і подій, визнання свого минулого та окреслення майбутнього. Українська держава і її громадянське суспільство почали здійснювати кроки задля протидії інформаційним впливам рф, мислити й діяти проукраїнськи, учитись інформаційної гігієни та грамотності, щоб не допустити просування ворога на інформаційному фронті.

Один із таких показників, що зазнав суттєвих змін у період війни, – це ставлення українців до розпаду СРСР і загалом настрої щодо цієї

«імперії зла». Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва й соціологічна служба Центру Разумкова провели опитування, згідно з яким 67 % громадян позитивно оцінили розпад Радянського Союзу. Зменшився й показник кількості людей, що «сумують» за СРСР, у 2020 р. близько 32 %, натомість у 2023 – 73 % респондентів. До того ж більшість опитаних схвалює державне рішення про визнання СРСР комуністичним тоталітарним режимом. Немає сумнівів, що позиція населення змінилася через повномасштабну війну, що також призвело до переосмислення радянського минулого й історії нашої держави [20; 9]. Натомість зросли показники підтримки українцями вступу до ЄС і НАТО.

Власне, і ставлення до ключових персон та подій з історії України набуло значних змін. Уже у квітні 2022 р. 80 % опитаних відповіли, що УПА боролися за незалежну країну, тоді коли у 2010–2014 рр. ця частка становила лише 20–30 %. Народ почав сприймати повстанців за їхню героїчну й самовіддану боротьбу [19].

В умовах війни змінилося ставлення українців до росіян, адже, згідно з даними опитування групи «Рейтинг», станом на 2018 р. 47 % опитаних охарактеризували своє ставлення як «тепле». Після повномасштабного вторгнення цей відсоток значно зріс і продовжував збільшуватися. У серпні 2023 р. «теплим» своє ставлення назвали лише 3 %, а 81 % його описують як «холодне» та 14 % – «нейтральне» [21].

У контексті російського нарративу про «братні народи» показовими є дані опитування, відповідно до якого 75 % респондентів підтримали б повне розірвання відносин із росією й заборону в'їзду росіян до України [2020]. Таке волевиявлення народу з'явилося у формі петиції з назвою «Заборонити в'їзд на територію України громадянам росії на наступні 50 років», що швидко набрала необхідну кількість голосів. Петиція має відповідь Президента України, згідно з якою він підтримує кроки, спрямовані на посилення режиму здійснення контролю за в'їздом громадян росії на територію України. Відповідно, припиняється дія Угоди про безвізові поїздки громадян України і рф, а візовий режим із росією діятиме з 1 липня 2022 р. Упровадження візового режиму є продуманим і важливим кроком, особливо для національної безпеки України [7]. Через війну з початку 2022 р. українці позбулись ілюзій про братній народ і не бажають бачити росіян у колі рідних, друзів, близьких чи навіть знайомих.

Із початком широкомасштабної війни зміни торкнулись і мовного питання. У соціальних мережах давно «гуляє» жарт: «Мы легли спать 23 февраля, а прокинулись 24 лютого». Так, напевне, трапилось із більшістю громадян України. Відтак змінився і відсоток людей, які

вважають українську мову – рідною. У 2012 р. лише 57 % з опитаних мали таку думку, на противагу осені 2022 р., де ця частка становила 76 %. Директор соціологічної компанії «Рейтинг» Олексій Антипович зазначив, що станом на січень 2023 р. 86 % опитаних вважають, що українська мова має бути єдиною державною, і лише 3 % підтримує надання статусу другої державної російській [1].

Зростання кількості людей, які визнають українську мову рідною, спілкуються українською та цураються всього російського, є доказом готовності людей до змін і споживання лише українського контенту. Тому Верховна Рада проголосувала за низку законопроектів, які забороняють споживати російськомовну інформацію.

Зокрема, закон №7273-д забороняє публічне виконання, показ і демонстрацію фонограм, відеограм та музичних кліпів артистів, які є громадянами держави-агресора або були в період із 1992 р. Виняток становлять російські артисти, які засуджують агресію росії проти України. Для цього вони мають подавати заяви до СБУ і зазначити, що підтримують суверенітет та цілісність України, закликають росію негайно припинити агресію. Крім того, закон передбачає збільшення до 75 % добового обсягу ведення різноманітних передач саме державною мовою [122].

Наступний закон № 7459 забороняє імпорт видавничої продукції з росії, тимчасово окупованих територій України, із Білорусі, видання й продаж книг за авторством російських громадян. А закон № 6287, навпаки, стимулює розвиток українського книговидавництва та книгорозповсюдження та передбачає виплату компенсацій на оренду приміщень, спеціальних сертифікатів для придбання книг. Принагідно зазначимо, що книги відтепер будуть надруковані й видані не лише українською мовою, а й мовами країн ЄС [12].

Із бажанням позбутись усього російського та в рамках тотальної дерусифікації пройшла хвиля демонтажу пам'ятників російським особистостям. Під ліквідацію потрапили пам'ятники й погруддя (О. Пушкіна, М. Горького, О. Суворова, Катерини II, Г. Жукова та ін.). Також зникли пам'ятники радянським воїнам і партизанам. Важливо, що в Києві Арка дружби народів, що була присвячена «возз'єднанню України з росією», після 14 травня 2022 р. має назву Арки Свободи українського народу [16].

Хвиля дерадянїзації та дерусифікації продовжилась у зміні топонімів в Україні. У результаті перейменовано тисячі вулиць, назв станцій метро, проспектів, площ, регіональних залізниць, адже багато з них мали найменування ідеологічного й персоніфікованого характеру. Сьогодні ж

багато топонімів стосуються увіковічення пам'яті Героїв України, нашої історії та культури.

Переосмислено українцями також питання української Церкви. Результати соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні з 4 по 11 листопада 2022 р., засвідчили, що значно зріс відсоток громадян, котрі вважають, що Церква відіграє вагомую роль в українському суспільстві. Зокрема, якщо у 2020 р. 40 % опитаних відзначали позитивну роль Церкви в українському суспільстві, то у 2021 р. частка таких зросла до 49,5 %, а у 2022 р., після початку повномасштабної агресії росії, зафіксовано ще більше зростання – до 59 %, – що є найвищим показником із 2000 р. У порівнянні з 2021 р., частка таких зросла на статистично значущому рівні у всіх регіонах, крім Східного. Про негативну роль Церкви не йдеться: частка тих, хто поділяє таку думку, становить лише 3 % [4].

Із початком повномасштабної війни зросла кількість тих, хто не бажав ідентифікувати себе з Церквою, що мала чи має зв'язок із РПЦ. Відтак збільшилася кількість переходів з УПЦ до ПЦУ. В інформаційному просторі цій темі приділено велику увагу задля роз'яснення проблемних питань про канонічність Церкви, про її вплив на міць держави, про потребу заборони діяльності релігійних організацій, пов'язаних із РПЦ тощо.

Для протидії російській дезінформації та задля перманентного офіційного інформування населення України на початку повномасштабної війни українські телеканали об'єдналися у телемарафон «Єдині новини». У перші місяці марафон відігравав важливу роль, оскільки об'єднання центральних каналів було хорошою ідеєю для протидії російській дезінформації [5]. Сьогодні ж ставлення до цього інструменту протидії інформаційним впливам рф є неоднозначним.

Особливе місце в протидії російським інформаційним впливам посідає активність політичного, військового керівництва в соціальних мережах. Це також стало своєрідним «заспокійливим» для людей на початку й упродовж війни. Відео ширились у різноманітних соціальних мережах – TikTok, Telegram, X (Twitter), Facebook, Viber. Зокрема, завдяки відеозверненням Президента та активності інших ключових особистостей, влада підтримувала зв'язок з аудиторією й могла негайно інформувати населення [3].

Цікавим проявом протидії російським інформаційним впливам стало так зване протистояння мемів – зображень або відеозаписів, переважно гумористичного характеру. Реагування гумором на загрози також було

об'єднувачим чинником і психологічною підтримкою українців, особливо на початку війни. Меми в перші дні війни стали прикладом народного спротиву, незламної волі до боротьби та проявом кмітливості, адже деякі з них мали історичний контекст.

За весь час меми набули різного характеру. В одних ішлося про вмілість наших військових і зброю, наприклад меми про «Байрактар» і «Джавеліни». Інші ж, навпаки, висміюють супротивника й зрадників. Третя група – про волонтерів та українців, які роблять донати на ЗСУ. Найбільшу групу, напевне, становлять меми про особистостей. До них можна віднести Валерія Залужного, Сергія Кислицю, Віталія Кіма, Бориса Джонсона, Володимира Зеленського й ін. [6]. Ще одна група мемів висміює намагання російських ботів, спецслужбовців скористатися Google Translate для розповсюдження чергового ІПСО, щоправда інформація має недолугий переклад, завдяки чому легко можна визначити зумисні дії ворога [6].

Важливо відзначити, що до протидії інформаційним впливам РФ, до об'єднання українців навколо єдиної мети – перемоги над ворогом, до активізації світової спільноти долучились українські діячі культури, науки, спорту, шоубізнесу тощо. Чого лише варте відродження гімну січових стрільців «Ой у лузі червона калина». Після стрімкого поширення композиції у версії Андрія Хливнюка її знає ледь не кожен українець, а кавер гурт Pink Floyd з назвою «Hey, Hey, Rise Up!» поширив пісню й серед англomовного світу та показав учергове співочу грань українців і їхню любов до волі та рідної країни [6].

В умовах війни українці більше пізнали себе, зміцнили самоідентифікацію, прислухалися до національної свідомості. Сьогодні світу представлено зовсім інший портрет українців. Згідно з опитуваннями, у 2023 р. 94 % респондентів «пишаються» своїм громадянством, у 2015 р. таких було лише 68 %. Сьогодні 73% виступають за європейську модель розвитку й 84 % не бажають радянських порядків. Навіть поряд із таким ворогом, як росія, і їхніми намірами українці вірять у перемогу (понад 90 %), незгодні з визнанням тимчасово окупованих територій (85 %), не готові відмовитися від членства в НАТО (72 %) та ЄС (73 %) [18].

Один із можливих способів влади й громадянського суспільства протидіяти російській пропаганді, захистити своїх громадян та об'єднати світ на стороні правди, щоб спільно чинити опір – це збір інформації й документування злочинів російської армії. Влада встановлює та фіксує факти масових убивств українців, терористичних актів, обстрілів, катувань, сексуального насильства й інші злочини. Україна прагне показати

світу реальну ситуацію та образ жорстокої війни, а завдяки зібраним фактам – привести росію до відповідальності в суді за всі її злочиння. Отже, українці бачать не просто перемогу, а вільну демократичну державу, у майбутньому – учасницю НАТО і ЄС, яка має власну історію, мову, самобутність та інші унікальні компоненти державності.

Потрібно наголосити на тому, що протидія російським інформаційним впливам є пріоритетним завданням усіх міністерств і відомств в Україні, уключаючи й громадянське суспільство, яке стало більш свідомим. Усі заходи чітко здійснюються під супроводом РНБО та корелюються з цілями й пріоритетами цієї структури та Стратегією інформаційної безпеки. Цей документ прийнято у 2021 р. до 2025 р., і він визначає основні загрози для України в інформаційній сфері та шляхи досягнення інформаційної безпеки. Щоправда, Стратегія потребує доповнення й перегляду окремих положень, запит на які, з'явився в умовах повномасштабної війни та продиктований нею, тому нова редакція 2025 р. неодмінно повинна це врахувати.

В умовах повномасштабної війни велика робота з протидії інформаційним впливам рф здійснюється Центром протидії дезінформації, що створений 11 березня 2021 р. при РНБО. 19 березня 2021 р. Указом Президента Центр протидії дезінформації було введено в дію з метою проведення аналізу та моніторингу подій і явищ в інформаційному просторі України, стану інформаційної безпеки й присутності України у світовому інформаційному просторі, виявлення та вивчення поточних і прогнозованих загроз інформаційній безпеці України, чинників, які впливають на їх формування, прогнозування й оцінку наслідків для безпеки національних інтересів України тощо. Активно допомагають у цьому спеціалісти у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, які працюють над створенням ефективних засобів захисту мереж, систем, пристроїв; виявляють ворожі інформаційні впливи у вигляді кіберзагроз чи хакерських атак, вірусів, зламів систем тощо. Із їх допомогою українці почасти навіть не відчують збоїв у роботі ключових систем і мереж, а дізнаються про здійснені росіянами кібератаки постфактум, тоді, коли небезпеку усунуто, а загрозу ліквідовано.

Свідомі українці навчилися в умовах війни виконувати настанови органів влади щодо забезпечення нашої безпеки, складовою частиною якої є інформаційна безпека. Громадяни України точно знають, що заборонено фільмувати чи фотографувати місця падіння ракет чи інших «прильотів», переміщення військової техніки, місця дислокації зброї, техніки, особового складу тощо й не передавати цієї інформації, щоб вона за жодних умов не потрапила до рук ворога. Українці зрозуміли, як

важливо не поширювати сумнівну чи неперевірену інформацію на своїх сторінках у соціальних мережах, як важливо перевіряти інформацію та її джерело і як, зрештою, важливо дотримуватися банальних правил інформаційної гігієни та підвищувати рівень медіаграмотності.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В умовах повномасштабної війни українська влада й суспільство об'єдналися у протидії інформаційно-психологічній війні РФ і спільними зусиллями намагаються забезпечити безпеку інформаційного простору України. Із перших днів війни українці побачили справжнє обличчя своїх сусідів – росіян і почали сторонитися всього російського на різних рівнях. Українське суспільство повернулося до своєї історичної пам'яті, змінилося бачення щодо ролі мови, Церкви, зовнішньополітичного курсу держави тощо. В умовах війни стало очевидним, що інформаційний фронт не менш важливий за військовий, відтак усі міністерства й відомства держави, РНБО, діячі культури, науки, спорту, представники шоу-бізнесу, громадянське суспільство активно працювали для посилення інформаційної безпеки нашої держави та протидії російській дезінформації, фейкам й ПСО.

На державному рівні здійснюється виконання Стратегії інформаційної безпеки, діє Центр протидії дезінформації з метою забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримки інформаційними засобами й заходами соціальної та політичної стабільності, оборони держави, захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, демократичного конституційного ладу, забезпечення прав і свобод кожного громадянина. Над захистом вітчизняних інформаційних систем і мереж активно працюють фахівці у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, які демонструють високі досягнення на цьому напрямі й діляться досвідом із колегами з-за кордону. Більш свідомим та відповідальним стало також українське суспільство, яке все менше керується гаслами «не на часі» чи «какая разница» в питаннях мови, релігії, історії, культури в повсякденному житті. Громадяни більш відповідально підходять до пошуку, верифікації та поширення інформації, розважального контенту, працюють над своєю медіаграмотністю й інформаційною гігієною, бо розуміють, що інформаційний простір є тим важливим фронтом, де перемогу також повинна отримати Україна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. «Армія. Мова. Віра». Як гасла Порошенка стали гаслами Зеленського. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64175314> (дата звернення: 09.06.2024).
2. Батрименко, О. В., Соціально-медійна активність Президента України у висвітленні російсько-української війни політична культура та ідеологія. URL: <https://jpl.donpu.edu.ua/article/view/13518> (дата звернення: 27.06.2024), с. 79–83.
3. Верховна Рада заборонила російську музику в публічних місцях. Але будуть винятки. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61856658> (дата звернення: 08.06.2024).
4. Війна і Церква. Церковно-релігійна ситуація в Україні 2022 р. (листопад 2022 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini-2022r-lystopad-2022r> (дата звернення: 29.07.2024).
5. Диво, що затягнулося. Телемарафон «Єдині новини» у 2022 році. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/206445/2022-12-28-dyvo-shcho-zatyagnulo-sya-telemarafon-iedyni-novyny-u-2022-rotsi/> (дата звернення: 09.06.2024).
6. Доброго вечора everybody, цей день настав: ми підготували підбірку головних мемів 2022 року. URL: <https://suspilne.media/culture/348110-dobrogo-vecora-everybody-sej-den-nastav-mi-pidgotuvali-pidbirku-golovnih-memiv-2022-roku/> (дата звернення: 09.06.2024).
7. Заборонити в'їзд на територію України громадянам росії на наступні 50 років. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/138774> (дата звернення: 09.06.2024).
8. Зростає кількість українців, які позитивно ставляться до розпаду СРСР – опитування. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sotsiolohiia-stavlennia-do-rozpadu-srsr/32232921.html> (дата звернення: 09.06.2024).
9. Ідентичність громадян України: тенденції змін (травень 2023р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-traven-2023r> (дата звернення: 09.06.2024).
10. Інформаційно-психологічна боротьба у воєнній сфері: монографія (2017)/ Г. В. Певцов, А. М. Гордієнко, С. В. Залкін та ін. Харків: Вид. Рожко С. Г., 276 с.
11. Кулішенко, Л. А. (2024). Національна свідомість крізь призму світоглядних позицій українців. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39518/27-kulishenco.pdf?sequence=1> (дата звернення: 10.06.2024).
12. МКІП: Верховна Рада проголосувала за заборону російської музики та книжок. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mkip-verhovna-rada-progolosuvala-za-zabronu-rosijskoyi-muziki-ta-knizhok> (дата звернення: 10.06.2024).
13. Савчук, В. А. (2017). Національна самосвідомість: огляд психологічних концепцій. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія*. Острог, вип. 5, с. 147–157.
14. Сасин, Г. В. (2015). Інформаційна війна: сутність, засоби реалізації, результати та можливості протидії (на прикладі російської експансії в український простір). *Грані*, № 3 (119), с. 18–23.
15. Таркін, В. П. (2023). Особливості інформаційної війни рф та український спротив. *Актуальні проблеми політики*, вип. 71, с. 204–210.

16. Тотальна дерусифікація: які пам'ятники в українських містах знесли у 2022 році. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/03/infografika/kultura/totalna-derusyifikaciya-yaki-pamyatnyku-ukrayinskykh-mistax-znesly-2022-roczy> (дата звернення: 10.06.2024).
17. Указ Президента України №187/2021 Питання Центру протидії дезінформації. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1872021-38841> (дата звернення: 10.06.2024).
18. Українець-2023: Liga.net разом із соціологами склала портрет українця на 32-му році незалежності. URL: <https://detector.media/infospace/article/215961/2023-08-24-ukrainets-2023-liganet-razom-iz-sotsiologamy-sklala-portret-ukraintsya-na-32-murotsi-nezalezhnosti/> (дата звернення: 10.06.2024).
19. Як війна вплинула на нашу ідентичність, пам'ять та цінності. URL: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti/> (дата звернення: 10.06.2024)
20. Як війна змінила суспільну свідомість українців: соціологічні дослідження. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-vijna-zminyala-suspilnu-svidomist-ukrayintsiv-sotsiolohichni> (дата звернення: 12.06.2024).
21. Як змінювалося ставлення українців до росії та росіян. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/10/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvalosya-stavlennya-ukrayincziv-rosiyi-ta-rosiyan> (дата звернення: 12.06.2024).

REFERENCES

1. «Armiia. Mova. Vira». Yak hasla Poroshenka staly haslami Zelenskoho. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64175314> (data zvernennia: 09.06.2024).
2. Batrymenko, O. V. (2024). Sotsialno-mediina aktyvnist Prezydenta Ukrainy u vysvitlenni rosiisko-ukrainskoi viiny politychna kultura ta ideolohiia. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/13518> (data zvernennia: 27.06.2024), p. 79–83.
3. Verkhovna Rada zaboronyla rosiisku muzyku v publichnykh mistsiakh. Ale budut vyniatky. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-61856658> (data zvernennia: 08.06.2024).
4. Viina i Tserkva. Tserkovno-relihiina sytuatsiia v Ukraini 2022 r. (lystopad 2022 r.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/viina-i-tserkva-tserkovnoreligiina-sytuatsiia-v-ukraini-2022r-lystopad-2022r> (data zvernennia: 29.07.2024).
5. Dyvo, shcho zatiahnulosa. Telemarafon «Yedyni novyny» u 2022 rotsi. URL: <https://detector.media/shchodenni-telenovini/article/206445/2022-12-28-dyvo-shcho-zatyagnulosya-telemarafon-iedyni-novyny-u-2022-rotsi/> (data zvernennia: 09.06.2024).
6. Dobroho vechora everybody, tsei den nastav: my pidhotuvaly pidbirku holovnykh memiv 2022 roku. URL: <https://suspilne.media/culture/348110-dobrogo-vecora-everybody-cej-den-nastav-mi-pidgotuvali-pidbirku-golovnih-memiv-2022-roku/> (data zvernennia: 09.06.2024).
7. Zaboronyty vizd na terytoriiu Ukrainy hromadianam rosii na nastupni 50 rokiv. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/138774> (data zvernennia: 09.06.2024).
8. Zrosla kilkist ukraintsiv, yaki pozytyvno stavliatsia do rozpadu SRSR – opytuvannia. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sotsiolohiia-stavlennia-do-rozpadu-srsr/32232921.html> (data zvernennia: 09.06.2024).

9. Identychnist hromadian Ukrainy: tendentsii zmin (traven 2023). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychnist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-traven-2023r> (data zvernennia: 09.06.2024).

10. Informatsiino-psykholohichna borotba u voiennoi sferi: monohrafiia (2017)/ H. V. Pievtsov, A. M. Hordiienko, S. V. Zalkin ta in. Kharkiv: Vyd. Rozhko S. H., 2017, 276 p.

11. Kulishenko, L. A. Natsionalna svidomist kriz pryzmu svitohliadnykh pozytsii ukrainsiv. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39518/27-kulishenco.pdf?sequence=1> (data zvernennia: 10.06.2024).

12. MKIP: Verkhovna Rada proholosuvala za zaboronu rosiiskoi muzyky ta knyzhok. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mkip-verhovna-rada-progolosuvala-za-zaboronu-rosijskoyi-muziki-ta-knizhok> (data zvernennia: 10.06.2024).

13. Savchuk, V. A. (2017). Natsionalna samosvidomist: ohliad psykholohichnykh kontseptsii. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia: Psykholohiia*. Ostroh, vyp. 5, p. 147–157.

14. Sasyn, H. V. (2015). Informatsiina viina: sutnist, zasoby realizatsii, rezultaty ta mozhlyvosti protydii (na prykladi rosiiskoi ekspansii v ukrainskyi prostir). *Hrani*, № 3 (119), p. 18–23.

15. Tarkin, V. P. (2023). Osoblyvosti informatsiinoi viiny rf ta ukrainskyi sprotyv. *Aktualni problemy polityky*, vyp. 71, p. 204–210.

16. Totalna derusyfikatsiia: yaki pamiatnyky v ukrainskykh mistakh znesly u 2022 rotsi. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/03/infografika/kultura/totalna-derusyfikacziya-yaki-pamyatnyky-ukrayinskyx-mistax-znesly-2022-roczy> (data zvernennia: 10.06.2024).

17. Ukaz Prezydenta Ukrainy №187/2021 Pytannia Tsentru protydii dezinformatsii. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1872021-38841> (data zvernennia: 10.06.2024).

18. Ukrainets-2023: Liga.net razom iz sotsiologamy sklala portret ukrainsia na 32-mu rotsi nezalezhnosti. URL: <https://detector.media/infospace/article/215961/2023-08-24-ukrainets-2023-liganet-razom-iz-sotsiologamy-sklala-portret-ukrainsiya-na-32-mu-rotsi-nezalezhnosti/> (data zvernennia: 10.06.2024).

19. Yak viina vplynula na nashu identychnist, pamiat ta tsinnosti. URL: <https://tyzhden.ua/iak-vijna-vplynula-na-nashu-identychnist-pam-iat-ta-tsinnosti/> (data zvernennia: 10.06.2024)

20. Yak viina zminyla suspilnu svidomist ukrainsiv: sotsiologichni doslidzhennia. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/yak-vijna-zminyla-suspilnu-svidomist-ukrayintsiv-sotsiologichni> (data zvernennia: 12.06.2024).

21. Yak zminiuvalosia stavlennia ukrainsiv do rosii ta rosiian. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/03/10/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvalosya-stavlennya-ukrayincziv-rosiyi-ta-rosiyan> (data zvernennia: 12.06.2024).

Матеріал надійшов до редакції 10.08.2024 р.